

ТАСАВВУФ ФАЛСАФАСИДА ТАЛАБА ЁШЛАРНИНГ ИНСОН ҚАДРИ МУАММОСИНИНГ РИВОЖЛАНТИРИЛИШИ

Суёнова Камилла Бахромовна,
Ижтимоий ва гуманитар фанлар кафедраси ўқитувчиси

Саматова Юлдуз Самат қизи,

Тоштемиров Шахзод Акбар ўғли,

Кайимов Бекзод Ғулом ўғли,

Эгамбердиева Хонзода Хайрулло қизи,

Фармация факультетининг 4-курс талабалари

Самарқанд Давлат Тиббиёт Институти

suyunova-samdti@mail.ru

Аннотация: Ушбу мақолада тасаввуф тарихи ислом тарихи билан бирга ривожланиб, ислом маданияти ва маърифатига улкан ҳисса қўшган. Ушбу таълимотда халқ қалбидан жой олган инсонпарварлик, ҳақиқат, гузаллик, меҳнатпарварлик каби ғоялар илмий асосда асослаб берилган.

Калит сўзлар: Тасаввуф тарихи, ислом тарихи, ёш авлод, ислом маданияти, комил инсон, иймон, виждон, ҳалоллик, поклик, меҳнатпарварлик.

Ёш авлодни ватанпарварлик, инсонпарварлик, улар қалбида миллий ғурур туйғусини кучайтириш, уларда иймон, виждон, ҳалоллик, поклик, меҳнатсеварлик ва ишбилармонлик каби хислатларни шакллантиришда, уларни комил инсон қилиб тарбиялашда ўтмиш ота-боболар маънавиятининг, жумладан тасаввуф илмининг ўрни жуда каттадир.

Биринчи Президентимиз И.А.Каримов “Ўзбекистон XXI аср бусағасида” номли асарида аждодларимиз томонидан кўп асрлар мобайнида яратиб келинган ғоят улкан, бебаҳо маънавий ва маданий меросни тиклаш давлат сиёсати даражасига кўтарилган, ниҳоятда муҳим вазифа бўлиб қолди деб қайд этган [1]. Шундай экан, ҳозирги кунда аждодларимиз томонидан яратилган тасаввуф фалсафасининг моҳиятини ўрганиш алоҳида аҳамиятга эга.

Тасаввуф тадрижий тараққийётга эга бўлиб, ислом оламида VIII асрнинг ўрталарида пайдо бўлган. Дастлаб у зоҳидлик ҳаракати кўринишида куртак ёйган. Гап шундаки, Ҳазрати Муҳаммад пайғамбар вафотларидан кейин мусулмонлар жамоалари ичида бўлиниш юз берган. Айниқса, Ҳалифа Усмон замонида бойликка ружу қўйиш, қимматбаҳо тухфалар билан қариндош – уруғлар, яқин дўст – биродарларни сийлаш урф бўлган. Уммовия ҳалифалиги даврига келиб эса, сарой ҳашамлари, дабдабали безаклар, олтин – кумушга берилиш, бойлик тўплаш авж олган, яъни диний машғулотлар, худо йўлидаги тоат – ибодат ўрнини дунёвий ишлар, дунё молига муҳаббат эгаллай бошлаган. Бундай ҳол диний амрларини адо этишни ҳар қандай дунёвий ишлар, бойликлардан устун қўйган эътиқодли кишиларнинг эътирозига сабаб бўлган. Улар орасида ҳадис тўпловчи муҳаддислар, илгаридан қашшоқ бўлиб, уй – жой, мол – мулкка эътибор қилмаган саҳобалар ҳам бор эди. Уларнинг бир қисми динни ҳимоя қилиб очик курашга отланган бўлса, иккинчи қисми эса қаноат ва зуҳдни асосий мақсад қилиб, сарой аҳли ва сарватдорлар, бойлар ахлоқига қарши норозилик белгиси сифатида таркидунёчилик ғоясини тарғиб этиб, инсоний фаолиятдан бутунлай четлашган. Қўфа, Бағдод, Басра шаҳарларида таркидунё қилган зоҳидлар кўп эди, уларнинг ҳалқ ичида обрўси катта бўлган. Шундай экан, Увайс Кароний, Ҳасан Басрий каби йирик суфийлар аслида зоҳид кишилар эдилар.

Зоҳидларнинг нияти ибодат билан охират махфиратини қозониш, Қуръонда ваъда қилинган жаннатнинг ҳузур – ҳаловатига эришиш эди. Сўфийлар наздида эса, жаннат умидида таот – ибодат қилиш таъмининг бир кўриниши деб билади. Ҳолбуки сўфий на дунёдан, на охиратдан таъмагир бўлмаслиги керак. Унинг ягона истаги Оллоҳ дийдорига етиш холос.

Демак худо ғазабидан кўрқибгина амри маъруфни бажариш садокат белгиси эмас, балки риёдир. Шунинг учун сўфийлар Аллоҳни жон – дилидан севиш, унинг зоти ва сифатларини таниш ва билиш, кўнгилни нафсу – ҳирс ғуборидан поклаб, ботини мусаффо бир ҳолатда Илоҳ васлига етишиш ва бундан лаззатланиш ғоясини кенг тарғиб қилганлар. Инсон руҳи илоҳийдир, бинобарин, асосий мақсад ҳам илоҳий одамга бориб қўшилмоқдир, деганлар.

Шу тариқа, дунёдан кўнгил узган, аммо зоҳидларга ўхшамайдиган бир назар билан тупроқни кимё этадиган, зеҳну – заковатда, аклу – фаросатда тенгсиз, аммо ўзга мутафаккирлар, файласуфлардан ажралиб турадиган, тоату-ибодатда мустаҳкам, лекин оддий диндорлардан фарқланадиган ажойиб ҳосиятли одамлар тоифаси пайдо бўлган эдики, уларни Рух кишилари деб атардилар. Бундай

одамларнинг феъл – атори, юриш – туриши ва ишлари атрофдагиларни ҳайратга солган, баъзиларининг ғойибдан башорат берувчи кароматлари, сирли мўъжизалари ақлларни лол қолдирган. Уларни "аҳлуллоҳ", "авлиё", "аҳли лол", "аҳли ботин", "арбобитариқат", "дарвеш", "қаландар", "фақир" деган номлар билан тилга олганлар. Аммо бу тоифага нисбатан кўпроқ "сўфий" номи қўлланилган. Сўфийлар илоҳ йўлига кирганларнинг биринчи сафида турганлар.

Сўфийлар аксарият ҳолларда жун чакмон ёки қўй терисидан тикилган пўстин кийиб юришни одат қилганликлари боис уларни "жун кийимликлар" (форсчада — пашми, нопуш), яъни сўфий деб юритганлар. Демак "сўф" сўзининг луғавий маъноси жун ва жундан тикилган мато деган маънони англатади. Шундай экан, тасаввуф сўфийлик тариқати ҳақидаги таълимот – илмидир.

XIII – XIV аср бошлари тасаввуф тарихида алоҳида бир маҳсулдор даврдир. Бу даврга келиб тасаввуф ҳам назарий – илмий нуқтаи – назардан, ҳам амалий ҳаракатчилик нуқтаи – назаридан юксак чўққига кўтарилган эди.

Тасаввуф адабиётнинг гуллаши ҳам шу даврга тўғри келади. Айниқса Яхё Сухравардий, Нажмиддин Кубо сингари мутафаккирлар, шайхлар, Фаридиддин Аттор, Аҳмад Яссавий, Жалолиддин Румий каби улуғ сўфий шоирлар тасаввуф илмининг доирасини кенгайтириб комил инсон ғоясини олға сурганлар. Уни фалсафа ва ҳикмат бирла бойитганлар.

Шундай қилиб, тасаввуф шарқ фикри тараққиётидаги кўп асрлик тажрибаларни қамраб олиб, уни ривожлантирган, дин ва фалсафа, ҳикмат ва воҳдат, қалам ва ҳадис илмларини бирлаштирган. Илоҳий илмлар билан дунёвий илмни ўзаро боғлашга ҳаракат қилган. Натижада тасаввуф шарқ кишисининг тафаккур тарзини ва ахлоқий меъёрларини белгилайдиган ҳодисага айланиб қолган.

Шуни қайд этишимиз жоизки, тасаввуф бир йўналишдаги таълимот бўлмаган, унинг шох ва шохчалари кўп. Аммо бизни қизиқтирадиган нарса унинг моҳияти ва ҳақиқати, ҳалқ қалбидан жой олган инсонпарварлик ғоялари, улуғ адибларга илҳом берган сафлик, ҳақиқат, гўзаллик, камолот амали, шу амалларга бўлган чексиз муҳаббатдир. Ҳазрат Навоий таърифлаганидек, тасаввуф хилофу ихтилофли бўлмаган, риё ва манманлик, даъвою таъмани инкор этадиган бир улуғ таълимотки, у – инсон зийнати, тийинотини покловчи обихаётдир.

Тасаввуфнинг илк даврида жаҳолат ва тариқат асосларини ишлаб чиқиш, сўфийлик йўриқларини, вазифаларини белгилаш ва илоҳий ҳақиқатларни эл

орасида ёйишда Зуннун Мисрий (796 – 861), Жунаид Бағдод (вафоти 910 йил), Мансур Холлож (858 – 922) ларнинг хизмати каттадир. Кейинчалик Абдусаид Абулхайр (967 – 1049 йиллар), Аҳмад Яссавий (1041 – 1166), Ибн ал Арабий (1165 – 1240), Нажмиддин Кубро (1145 – 1221 й.), Баҳовуддин Нақшбанд (1318 – 1389) каби шайхул машойихлар тасаввуф илмини янги фикрлар, қарашлар билан бойитганлар, янги оқим силсилаларини вужудга келтирганлар.

Хулоса қилиб айтилганда, тасаввуф бизнинг тарихимизда қудратли бир мафкура сифатида ривожлантирилиб келинган, одамларни ҳақ йўлга бошлаган, тўғрилиқ, яхшилиқ ҳимоя қилишган, комил инсонни вужудга келтиришда қўл келган. Шу боис у адабиётга, ғасафага кучли таъсир этган. Улуғ бир сўфиёна адабиёт вужудга келган. Юсуф Хос Ҳожиб, Аҳмад Югнакий, Хоразмий, Лутфий, Алишер Навоий, Машраб, Саккокий, Ҳувайдо, Сўфи Оллоёр каби ўнлаб шоир ва файласуфларимиз тасаввуф ғояларини қуйлаганлар, улуғ шайхлар тимсолини яратиб, ибрат қилиб кўрсатганлар, ҳақиқий сўфий "одамийлар одамийси", эзгулик мужассами бўлиб топилган. Шу боисдан ҳам ҳалқимизнинг кўп асрлик маънавият тарихи, адабий – эстетик қарашлари, фалсафий тафаккур ислом ақидалари, тасаввуф ғоялари ундаги комил инсоннинг ғоялари билан боғлаб ўрганишимиз ва ўргатишимиз мумкин. Шундай қилганимиздагина кўпгина ҳаракатларнинг моҳияти ойдинлашади. Мамлакат салоҳияти ортади, юртимизни демократлаштириш, иқтисодни эркинлаштириш такомиллашиб боради.

Тасаввуф ғоялари ёш авлодни ватанпарвар, иймон - эътиқодли, ҳалол, пок бўлиб етишишига ёрдам беради.

Фойдаланган адабиётлар:

1. И.А. Каримов “Ўзбекистон ХХІ аср бусағасида” . Хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари, Тошкент. “Ўзбекистон” 2017 йил.
2. И.А. Каримов “Юксак маънавият енгилмас куч” 2008й.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида.-Т.: Ўзбекистон, 2011. - 439 б.
4. И.А. Каримов “Ўзбекистон ХХІ аср бусағасида” . Хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари, Тошкент. “Ўзбекистон” 2017 йил.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар атегияси тўғрисида”ги 2017 йил 17 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони. // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 йил 6-сон.

6. Махмудова А. Н. и др. Роль молодого поколения в формировании современного гражданского общества //Достижения науки и образования. – 2020. – №. 3 (57).

7. Махмудова А.Н. и др. Медицина Узбекистана-достижения и перспективы развития сферы //Достижения науки и образования. – 2020. – №. 3 (57).

8. Бурханова Л.М. Доверительное управление как институт обязательственного права: особенности национального регулирования на примере гражданского законодательства Республики Узбекистан //Ex jure. – 2019. – №. 4. – С. 34-52.

9. Суюнова К. Менеджмент на предприятии: новое веяние под названием «Контроллинг» //Институты и механизмы инновационного развития: мировой опыт и российская практика: сб. науч. ст. – 2014. – С. 385-389.

10. Akramova L.Yu., Rustamova N.R. Using the national traditions of the uzbek people in the process of students teaching Journal of Physical Education and Sport ® (JPES), Vol 21 Issue 6, Art 354 pp 2560-2569, October.2021 online.ISSN: 2247 - 806X; p-ISSN: 2247 – 8051; ISSN - L = 2247 - 8051 © JPES

11. Ниязова Н. доктор педагогических наук, профессор кафедры узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета (Узбекистан, г. Ташкент) //АКАДЕМИЧЕСКАЯ ПУБЛИЦИСТИКА. – С. 140.

12. Махмудова А. Н. IX-XII асрларда мовароуннаҳрда илм-фан, маданият ривож тарихидан //Yangi O'zbekistonda milliy taraqqiyot va innovasiyalar. – 2022. – С. 272-275.